

P E T R A P I L O S A

U tvrda Petrapilosa iliti po narodski *Dlakava utvrda* nalazi se nad klisurom uz rječicu Bračanu, pritoku rijeke Mirne, na sjeveru Istre. Utvrda je povrh vapnenačkog grebena (119 m/nm), strateški iznad riječne doline, na mjestu za nadzor prometnice podno. S nje se vide Čičarija, kaštel Sovinjak, zvonik Zrenja. Nekad je tuda prolazila cesta iz unutrašnjosti prema moru, od Velikih vrata na Krasu, kod utvrde Zagrad, se spuštala na Dane, Brest, kod Sv. Duha nastavljala dolinom Bračane i Mirne do mora. Obnova kulturne baštine obuhvaća i brojne dvorce i utvrde, s kulturnim značajem i turističkim potencijalom, koji je samo manjim dijelom do sada iskorišten. Arhitekt **Vjekoslav Gašparović** dobitnik je godišnje nagrade Udruženja hrvatskih arhitekata „Bernardo Bernardi“ za najuspješnije ostvarenje na području oblikovanja i unutarnjeg uređenja za 2020. za pristup i prezentaciju Utrve Petrapilosa. Nagradom je i nagradom BigSEE Architecture Award 2020 - Winner, u kategoriji Landscape and urban space. Dobio je posebno priznanje žirija Europske nagrade za baštinu - European Heritage Awards / Europa Nostra Awards 2020, i uvršten među najbolje projekte konzervacije kulturnih dobara europske baštine. Odluka žirija objavljena u doba službenog otvorenja u sklopu EU projekta KulTERRA - Revitalizacija istarskih kaštela Morosini-Grimani i Petrapilosa, svibnja 2020. Autor građevinskog projekta bio je Borivoj Sapundžić. Suradivali su Josip Višnjić iz Hrvatskog restauratorskog zavoda i Nataša Nefat iz Konzervatorskog odjela u Puli. Konstruktivna sanacija i konzervacija zida trajala je od 1999. do 2019. godine. Petrapilosa je jedno od najistraženijih arheoloških nalazišta u Istri. Nalazi iz VII st. pr. Kr. svjedoče o davnašnjoj naseljenosti lokaliteta. Utvrda nastala krajem XI. ili početkom XII. st., prema dataciji metodom C-14. Vazal akvilejskog patrijarha i istarskog markgrofa, Vulingius de Petra Pilosa, spominje se u ispravi iz 1210. Ta plemićka obitelj upravlja utvrdom stoljeće i pol, s posjedima obostran rijeke Mirne: Petrapilosom, Grožnjanom, sve do Grimalde u središnjoj Istri. Utvrda osta u vlasništvu patrijarha do 1421., kada uz Oprtalj i Buzet, potpade pod Mlečane, koji je dodijeliše koparsko-piranskom plemiću Nikoli Gravisiju 1440. Gravisiji ostaju vlasnici sve do 1869. Utvrda se sastoji od stambene zgrade za feudalca i vojnika, dvorske kapele sv. Marije Magdalene iz XII. stoljeća i glavne kule poligonalnog tlorisa. Kaštel je opasan zidinama, a stambeni dio je nad liticom. Nije nikad rušen ili spaljen. Napušten je nakon velikog požara 1620-ih., i nikad obnovljen. Osta u uporabi još samo crkva Sv. Marije Magdalene, do 1793. U njoj nekoć bijahu freske, nakon restauracije pohranjene u Buzetu. Danas su multimedijški projicirane na pod crkve, koja starta ulaskom u crkvu. I na zidovima su multimedijalne ploče o kaštelu i okolici. Prema legendi, gospodar kaštela je pri nadzoru radova na jarku bičevao kmetove s konja, držeći ih presporim u poslu. Navodno ga je po silasku s konja neki kmet skratio za glavu lopatom, a potom kmetovi zapalili utvrdu. Nad ulazom u utvrdu je rupa, za lijevanje vrućeg ulja i katrana na napadače. Tu se danas pušta srednjovjekovna glazba i multimedijški projicira viteški oklop, uza zvučnu animaciju. U bedemima bijahu i dva zahoda, s rupama nad provalijom. Gusta vegetacija, koja daje ime utvrdi potaknu projektanta na ostavljanje ponekog busena

trave i cvijeća. Svi ugrađeni arhitektonski elementi izvedeni su iz materijala s minimalnim očekivanim budućim zahtjevima za održavanjem. Nosivi elementi konstrukcije su od samozastitnog čelika, a klupe, podovi i stube iz trajnog masivnog drva, malo većih dimenzija. Samozastitni čelik s vremenom „zrije“. On je za 60% skuplji od običnog čelika. Međutim, kad se zbroje svi troškovi, dopreme, ugradnje, zaštite, ispada da je cijena oba 16kn/kg. Da bi se izbjeglo prljanje postojeće građevine hrdom, čelična je konstrukcija predhodno tretirana niskopostotnom solnom kiselinom, i potom ispirana dva tjedna. Tako stabilizirana je ugrađena. U nastojanju promišljene redukcije, arhitekt Gašparović je sveo i broj i količinu ugrađenog na minimum. Zanimljivo je rješenje stuba, koje se uzdižu k nebu. Tu debela drvena gazišta služe istodobno i za vodoravnu ukrutu, dok su čelični profili što tanji, kako bi i vizualno što manje opterećivali. „Stijene i kamenje postaju građevine“ veli autor. Mjesni se kamen koristio za gradnju utvrde, kao i drvo okolnog drveća, pretvorenog u grede i podove, stropove. Materijal je uvijek isti, samo mijenja oblik i položaj. Propadanjem ulazi u zatvoreni ciklus. Trebamo li mi uopće intervenirati, pita se autor, i smijemo li unositi nove materijale, nemjesne u te ekosustave? „Imamo li pravo išta intervenirati što nije jasno razlučivo od arhitektonske baštine? Postavlja se pitanje invazivnosti, napose vizualne, naspram fizičke. Zato su izbjegavani stupovi. Cijena je bila ušlicavanje čeličnih slobodno oslonjenih ležajeva u povijesno zide. Sve je radeno reverzibilno, na vijak, vrativo u prvotno stanje. Ambicija redukcije na minimum. Arhitekt Gašparović: „Specifičnost ovakvih ambijenata je što te povijesne strukture koje za nas čine graditeljsku baštinu, zapravo postupno nestaju, njihov građevinski materijal postupno se vraća u svoje prvotno stanje i postaje iznova prirodni krajolik te je stoga zahtjevno išta novo u takav okoliš dodavati bez da se naruši taj međuodnos povijesti ljudskog rada i prirode iz koje građevina izniče i kojoj se u konačnici i vraća, izjavio je Gašparović. Mario je za očuvanje tišine, u kojoj se čuju samo prirodni zvuci, i tame, koju se razmiče samo kad prigodno treba osvijetliti građevinu. Projektant je pristupio vrlo obzirno i suptilno projektu, što je za svaku pohvalu, i smjerokaz koji treba biti nadahnjujući. Projekt pristupa i prezentacije utvrde Petrapilosa sastoji se od novih arhitektonskih elemenata kojima se omogućava pristup gornjim razinama utvrde te ostvaruju prostorni i infrastrukturni preduvjeti za održavanje povremenih i privremenih kulturnih manifestacija, koncerata i ostalih sadržaja na lokaciji. Mimo arhitekta je dodana multimedijška zvučno-slikovna nadogradnja, koja na posve drugi način rabi prostor, na radost jednih, a žal drugih. U svakom slučaju pokazatelj je novih stremjenja u prezentaciji fortifikacijske baštine, na suvremeni način. Na ulazu u sklop je automatska naplatna rampa. Ispred ulaza je multimedijalni zid s podacima o kaštelu; povijesti, gradnji, Bužeštini, vlasnicima. Tu možete napraviti i „selfie“ kao vitez, poslati i virtualnu razglednicu mailom. Tu je i informativna ploča. Ovo može biti i zabavno mladima, i približiti im starine, izravnijim obraćanjem. *Circus Lumineszenz* je izveo svjetlosni noćni spektakl. Dovoljno intrigantno za rađanje želje za posjet Bužeštini.

Ati SALVARO